

PETR SKÁCEL

ZAMYŠLENÍ VÝTVARNÍKA NAD VLASTNÍ PRACÍ

Pro moji práci jsou důležité tři věci. Zdůrazňuji „pro moji“, neboť tato úvaha je čistě subjektivní a vůbec si nedělá nárok na obecnou platnost. Ty „věci“ jsou: a) podnět, b) práce, c) výsledek.

a) Podnět, nebo také impuls, nebo inspirace a tak podobně vychází ze zážitku (nebo prožitku), zažitku nebo zážitků — osobních. Čím jsou hlubší — tím lépe. Zážitky jakéhokoliv druhu — vizuální, literární, hudební, zkušenostní a podobně. Mohou být současné, ale i časově vzdálené (vzpomínky z dětství). Určité, i neurčité — tušené. Nemohou být nahrazeny nápadem, vymyšleností.

Zážitek, podobně jako nemoc, má svou inkubační dobu. Ta začíná jeho vznikem; končí, když nastane nutnost zážitek vyjádřit, v našem případě výtvarně. Tato doba může být krátká, ale někdy mnohaletá. Je to doba uzrávání. Někdy se zasune do podvědomí, teprve později se vynoří.

Zážitek je zprvu více nebo méně chaotický, polotvar — čekající na vyjádření. Tehdy teprve dostane svou tvář — tvar.

b) Nastává nejtěžší, ale také nejzajímavější údobí. Tvůrčí výtvarná práce. Ta může, ale také nemusí vést k vytvoření výtvarného — uměleckého — díla. Spočívá především v hledání tvaru, formy. Má zhruba dvě složky:

1. prostor = časoprostor uměleckého díla.
2. čas

Každé dílo má svůj specifický časoprostor. Gotika má jiný než baroko nebo renesance. Ale i každý umělec si vytváří svůj specifický časoprostor. V rámci „objektivního časoprostoru“ (nějakého uměleckého směru nebo epochy) si vytváří umělec svůj „subjektivní časoprostor“ — své já.

Je zde protiklad: forma = dílo.
obsah

Forma a obsah (i obráceně) vznikají v zájemném dialektickém vztahu — nic nemá přednost. (Pozor: obsah není totožný se zážitkem.) Navzájem se během práce ovlivňují, vyvíjejí se a mění kvalitativně i kvantitativně.

Jednou má navrch forma, podruhé obsah. Nakonec by mělo přijít k určité harmonii — vyrovnání. Je to práce, boj, dobrodružství. Není to vyplňování dotazníku. Ani se to nedá zcela naplánovat. Výsledek může překvapit samotného autora. Z toho hlediska je zde jakýsi smysl poznávací. — Každá práce potřebuje kontrolu. Je to buď měřidlo, v matematice důkaz, opakovaný pokus apod. Zde je kontrolou cit, intuice. Ty říkají, že to asi tak je. Ale jenom asi; v tom je trápení. Konečným kritériem — kontrolou — je čas.

Výše popsany proces probíhá (uvědoměle i neuvědoměle) jako souhrn rozumu a citu, někdy jako svár těchto dvou složek. Je dobře znát, vědět. Cit je třeba třbit — může zplanět, zakrnět, otupit se, nebo dokonce zmizet. Láska je „prověrkou“ citu, láska v tolstojovském slova smyslu. Nenávist je také druh citu, nemůže však lásku nahradit.

Cit bez rozumu se rozplývá — rozum bez citu je nelidský. Dokončování práce. Celá předchozí činnost je touha po dokonalosti. Ale pozor! Co je dokonalé, je nelidské, chladné, dokonce někdy nebezpečné. Je jediná cesta: udělat takové dílo, které je zároveň dokonalé i nedokonalé. Dokonalost nedokonalosti, nedokonalost dokonalosti.

Ta „nedokonalost“ má svůj smysl: dává možnost dalšího vývoje. Sama dokonalost je sterilní. Práce na dokončování — ne dokončení, neboť dílo by nemělo být bezezbytku dokončeno — je čím dál těžší a pomalejší.

c) Může se stát, že práce nakonec dopadne jinak, než byl původní záměr. O tom už byla řeč. Ale to nevadí, spíše naopak. Může se stát, že dílo bude pochopeno jinak, ale to také nevadí.

Hlavní je, aby dílo zůstávalo co nejdéle životné (ne „jako živé“). V tom pak je jeho „nesmrtelnost“! Ještě o smyslu uměleckého díla. Těžko odpovédět. Ale jeden z nich je smysl gnoseologický, poznávací. Poznávání ne vědou, rozumem, ale umělecké poznávání intuicí, citem. — Picassův analytický kubismus snad vycífoval svým rozbíjením prostoru (1910) tragické události 20. století. Také se rozbíjelo. A jak!

Ještě jedno: o srozumitelnosti uměleckého díla (srozumitelnost není to, že poznám, že tam je ta a ta věc, třeba kůň). Umělecké dílo má být srozumitelné i nesrozumitelné zároveň. Jen „srozumitelnost“ znamená polopatismus, jen nesrozumitelnost je nesmysl.

Několik poznámek na okraj:

1. Umělecké dílo je neopakovatelné! Ani sám autor ho nemůže opakovat. Je jedinečné, není výsledkem výroby, opakování. Příroda se také neopakuje.

2. Čas uměleckému dílu nevadí! Dokonce někdy prospívá. Těžko bychom asi dnes snášeli „barbarskou“ barevnost řeckých soch a staveb. Čas vytvořil „bílé Řecko“. Ani počasí, ani mořská voda, ani barbarské nájezdy nezničily řeckého génia. Staletí zlidštila až nelidskou dokonalost Praxitela a jiných.

3. Umělecké dílo je dialektickou jednotou detailu a celku.

4. „Nedokonalost“ (v našem slova smyslu) nelze vytvářet uměle. Ani nesmí být výsledkem lajdáckosti.

5. L. N. Tolstoj: „Mistr se pozná v omezování.“

6. Remeslnost vzniká současně s prací, jsou ovšem některé obecné zásady. Remeslo Ladovo je jiné než Leonardovo.

7. Po „skončení“ práce nastává jakýsi stav „triste“. Jedná se o vyčerpání fyzické i duševní a nastupuje „strach“. Strach z toho, že to všechno byla jen náhoda, že už něco takového nesvedu. A tak každou novou věc začíná umělec s „trémou“, začíná vždy znovu jako Sysifos.

8. Je třeba být pokorný!

(1989)